

Bibliyografik kaynaklar, bizi doğrudan bilgiye ulaştırmayan ama: aradığımız bilgiyi sunan farklı türdeki bilgi kaynaklarının varlığından haberdar olmamızı sağlayan, ikincil kaynaklardır. Kapsadığı bilgi kaynaklarının tanımlayıcı bilgilerini/bibliyografik kimliklerini veren ve kullanıcının asıl kaynağa ulaşmasına rehberlik eden yöneltici kaynaklardır. Basılı ya da elektronik olabilirler. Basılı bibliyografik kaynaklar genelde bibliyografya ve dizin olarak karşımıza çıkar. Bunlar, içerdikleri bilgi kaynaklarının bibliyografik kimliklerini verir. Veritabanları da elektronik bibliyografya ve/veya dizinlerin bir tür elektronik versiyonudur. Bazı veritabanları bizi yalnız bibliyografik kimliklere ulaştırırken bazıları öz ve/veya tam metni de bize sunar.

Burada genel kapsamlı Türkçe ve yabancı dildeki bibliyografya ve dizinler ele alınacaktır. Ancak öncelikle bibliyografya ve dizin tanımları verilecek, bu kaynaklarda, bilgi kaynaklarını tanımlayan “bibliyografik kimlik”, kaynakların çeşitli erişim unsurları aracılığı ile erişimini sağlayan “kaynak dizinleri” ile kaynakların farklı bakış açıları ile erişimini sağlayan “gönderme” terimleri açıklanacaktır. Genel kapsamlı bibliyografik kaynaklar, araştırmalarımızda yararlanacağımız, doğrudan bize bilgiyi sunan kitap, makale, dergi gibi farklı türlerdeki bilgi kaynaklarını saptamamıza ve yeni çıkan yayınları izlememize yardımcı olacaktır.

Bibliyografya: (Bibliography)

1- Kitapları, özellikle fiziksel özellikleri ve içeriklerine göre niteleme sanatı; kitapların fiziksel nesnelere ve kitap üretim tarihi açısından ele alınması

2- Kitap, el yazması, gör-ışit materyali, vb tür yayınları sistematik ya da alfabetik biçimde düzenleyerek yayınlara ilişkin

yazar

başlık

yayın bildirimi (yayınlandığı yer, yayınlayan, yayın tarihi)

yayın ayrıntıları (edisyon/bası, sayfa sayısı, ait olduğu seri vb)

içerik bilgisi'nin verildiği yayınlardır

Bir bibliyografya

tek bir yazarın yayınlarını

tek bir konudaki yayınlarını

belli bir döneme ilişkin yayınları

belli bir materyal türüne ilişkin yayınları

ele alabilir. Bunun yanı sıra bibliyografyalar, her tür materyali, bütün konuları vb içerecek biçimde tam, genel, evrensel nitelikli, ya da

Ulusal(belli bir ülkede yayınlanmış yayınlar)

Seçimli(belli bir amaca yönelik olarak ilgililik ve nitelikli olma durumuna göre)

Özel(bir konunun belli bir yönü ile ilgili)

Ticari(kitap ticaretinde belli ticari amaçlarla)

tarzda derlenmiş olabilir.

Örneğin:Türkiye Bibliyografyası ulusal nitelikli ve genel kapsamlı bir *bibliyografya*dır.

Dizin (Index)

- Bir dosya doküman veya doküman grubunun içeriğine ulaşmayı sağlayan bir rehberdir. Bir dizin, her şeyin içeriğine erişmek için kullanılır. Örneğin:Kitap sonu dizinler, yazarın vurgu yapmak istediği önemli unsurlara yer verir ve kullanıcının kaynak içinde doğrudan bu bilgi parçalarına erişmesini sağlar.
- Ayrıca kaynak olarak hazırlanmış dizinler vardır. Bunlar örneğin bir ya da daha fazla dergi içindeki makalelerin yerini gösterir. Bu tür dizinler genellikle konu, yazar ve/veya başlık gibi çeşitli erişim unsurlarına göre düzenlenir. Basılı ya da elektronik formda olabilir.

Örneğin: Türkiye Makaleler Bibliyografyası, ulusal nitelikli ve genel kapsamlı bir *dizindir*.

Bibliyografya ve dizin arasında ne fark vardır?

Bibliyografyalar belli bir konuda ya da bütün konuları kapsayacak biçimde hazırlanmış olabilir, ya da tek bir yazarın eserlerini içerebilir, ya da belli bir türdeki yayınlanmış eserleri içerebilir. Temel işlevleri bir eserin varlığından kullanıcıyı haberdar etmek ve kullanıcının çeşitli açılardan ilgilendiği kaynağa ulaşmasını sağlamaktır.

Dizinler de bibliyografyalar gibi yöneltici kaynaklardır. Dizinler üç biçimde karşımıza çıkar. Kitap sonu dizini, bibliyografya dizini ve kaynak türü olarak dizin.

Kitap sonu dizini: yazarın metin içinde vurgu yapmak istediği unsurlar(kişi, kavram, dönem vb) olan küçük bilgi parçalarından yola çıkarak metin içinde ayrıntılı açıklamanın verildiği konuma kısa yoldan ve kısa zamanda ulaşmasını sağlar.

Bibliyografya dizini: Bilgi kaynaklarının bibliyografik kimliklerinin verildiği ana kısım, genelde alfabetik ya da sistematik biçimde düzenlenir. Kullanıcı bu düzen doğrultusunda kaynaktan arama yapar ve ilgilendiği eserlere ulaşır. Kullanıcının erişim seçeneklerini artırmak ve ona alternatif erişim yolları

sunmak için bibliyografik kimliklerden seçilmiş alanlara (yazaradı, eseradı gibi) göre de ayrı bir düzenleme yapılır. Ve bu kısım(lar) bibliyografyanın dizinlerini oluşturur. Örn: Konuya göre düzenlenmiş bir bibliyografyada kullanıcıya yazar ya da eser adından da ilgili kaynağa ulaşma olanağı sunan yazaradı ve eseradı dizinleri, bu tip dizinlere örnek gösterilebilir.

Bibliyografik kaynak türü olarak dizin: Bildiri kitapları, dergiler, seriler vb yayın türleri içinde yer alan farklı yazarların farklı entelektüel ürünlerine ulaşmayı sağlarlar. Örn: Bir bibliyografya sizi, bir bildiri kitabının varlığından haberdar edebilir ama içinde yer alan bildirimlere ulaşmanızı sağlamaz. Oysa dizinler sizi, bu tür kaynakların içinde yer alan makalelere ulaştırır. Bunun yanı sıra anahtar sözcükler, aracılığı ile kaynaklar arasında konu ilişkisi kurarak erişim yelpazesini genişletir.

Bibliyografik kimlik: Bir bilgi kaynağının tanımlayıcı bilgilerinin yapılandırılmış biçimde sunulmasıdır. Örn: Yazaradı, eseradı/başlık, yayın yeri, yayınlayan, yayın tarihi gibi alanlardan oluşur

Değerlendirme

Değerlendirme, bibliyografik kaynağın yetkinliğini saptamaya yarayan ve kütüphane için yapılacak seçimde karar vermeye yardımcı olan bir işlemdir. Belli kriterlere göre yapılır. Örn: Kaynağı yayınlayanın alanındaki uzmanlığı ve yetkinliği önemlidir. Milli Eğitim Bakanlığı, Türk Tarih Kurumu gibi otorite olan tüzel kişilerin yayıncı kimliği ile yayınlanan kaynaklar, seçimde tercih edilir. Bu tür kaynakların değerlendirilmesinde kullanılan ölçütler genelde hazırlayan ve/veya yayınlayanın otoritesi, hedeflediği kullanıcı kitlesinin gereksinimlerini karşılama yeteneği(kapsam, zaman vs) ile sağladığı erişim kolaylığı ve seçenekleridir.

Kaynağı Tanımaya Yönelik Değerlendirme

AMAÇ Kaynağın hazırlanış amacı ile ilgili bilgi genellikle önsöz ya da giriş bölümünde yer alır

KAPSAM

Konu (*belirli bir konu ya da genel konulu*)

Zaman (*kaynağın kapsadığı dönem [X yılı-Y yılı] ya da [X yılı-]*)

Materyal Türü (Basılı/Elektronik; Kitap, dergi vb)

Coğrafi Sınırlılık(Ülke/bölge vb)

Dil (kaynağın dili ve içerdiği kaynakların dili)

DÜZEN

Düzen, bibliyografik kaynakların içerdikleri yayınların belirli bir mantıksal temele dayalı olarak organize edilmesidir. Örn: sınıflama sistemleri, akademik disiplinler doğrultusunda kaynakları kategorize etmeyi sağlar ve yeni bilgi alanlarının sistemde yansıtılmasına olanak veren rasyonel bir genişleme sistematiğine sahip birer organize etme araçlarıdır. Kullanıcı sistemin mantığını kavradığı ölçüde bir arama davranışı geliştirebilir. Düzenleme yalnız belirli bir sistematik biçime dayalı olmayabilir. Örn: Alfabetik olabilir. Bu, en yalın düzenleme biçimidir.

Düzenlemenin bir başka işlevi, farklı seçeneklerle bir kaynağa ulaşmayı sağlamasıdır. Söz konusu seçenekler, erişim uçları denen, kaynağa ilişkin tanımlayıcı alanlardır. Örn: Yazaradı, eseradı, yayıncı ve anahtar sözcükler gibi.

- a) Bibliyografik Kimliklerin Düzenleniş Biçimi(alfabetik, sistematik vb)
- b) Dizinler
- c) Göndermeler
- d) Bibliyografik Kimliklerin Verilişi

Gönderme

Göndermeler iki tür olarak ele alınabilir. Metin içi göndermeler ve dizin-ana kısım bağlantısını sağlayan göndermeler.

Metin içi göndermeler: Genellikle bir giriş unsurunun farklı sunum biçimlerini yansıtmak için kullanılır. Örn: Kısaltma ve açık adın her ikisinin de kaynağa ulaşmak için kullanılması. Bu durumda asıl bibliyografik kimliğe açık ad altında erişilirken kısaltmadan yapılan girişten bu açık ada göndermede bulunulur. Bu tür göndermeler yazar soyadının tek biçimliliğini sağlamada veya bir konuyu/kavramı, ifade eden farklı biçimlerde giriş yapıldığında da kullanılır.(bkz, ayr. bkz göndermeleri)

Ana kısım-dizin bağlantısı: Bir kaynağa ulaşmada çeşitli alternatiflerin kullanılarak kaynağa ulaşım yollarını artırmayı amaçlar. Günümüzde kullanılan hipermetin sistemlerin sağladığı link'ler göndermelerin işlevini yerine getirmekte ve arama motorları ile veritabanlarında sıkça kullanılmaktadır.

YETKE:

Kaynağı hazırlayan ya da yayınlayanların konularındaki uzmanlık ve tanınırlık durumları

Bizim Amacımız: Kaynağı Ne Amaçla Kullanacağımız (Örn: Sağlama, tarama, eğitim vb)

Türkiye Bibliyografyası. 1955- Ankara: Milli Kütüphane, 1955-

- **Amaç:**Türkiye’de çıkan yayınları izlemek ve alanları ile ilgili araştırma yapmak isteyen tüm araştırmacılar için hazırlanmıştır.
- **Kapsam**

Konu:Genel Konulu

Zaman: 1955-

Materyal Türü: Basılı (kitap, dergi),kitapdışı materyal

Coğrafi Sınırlılık: Türkiye

Dil: Kaynağın dili Türkçe’dir. Türkiye’de yayınlanmış yabancı dil kaynakları da içerir.

- **Düzen**

a) Dewey Onlu Sınıflama Sistemi(DOSS)ne göre düzenlenmiştir; Ana konular altında alt konular yer alır.Kimlikler giriş unsuruna (yazaradı, başlık) göre alfabetik verilmiştir; Konular altında sıralanan bibliyografik kimliklerden sonra, konuyla ilgili süreli yayın kimlikleri verilmiştir.

b) Dizinler:Yazaradı, eseradı

c) Göndermelerde konu no’su kullanılmaktadır. Bu no’lar hem dizin-ana kısım bağlantısını sağlamakta hem de birden fazla konuyu içeren yayınların ilgili konular altında gösterilmesine yardımcı olmaktadır.

d) Bibliyografik kimlikler, giriş unsuruna göre alfabetiktir. Yayına ilişkin yazar, başlık, yayın bildiri yanı sıra yayınların DOSS no’su ve MK’deki yer no’su da verilmektedir

Bizim Kaynağı Kullanış Amacımız :Alanımızla ilgili yayınlanmış danışma kaynaklarını kitapları dergileri saptamaktır.

Yetke: Milli Kütüphane uzmanları tarafından hazırlanmaktadır

Türkiye Makaleler Bibliyografyası. Milli Kütüphane 1952-

Amaç: Bilimsel ve kültürel nitelikli dergiler ile çeşitli bilimsel toplantılar sonunda yayınlanan bildiri kitapları içinde yer alan makalelere erişilebilir kılmak.

Kapsam:

Konu: Genel Konulu

Zaman: 1952-

Materyal Türü: Makale, eleştiri ve tanıtma yazıları, konferans, kongre, seminer, sempozyum gibi toplantı bildirileri taranmaktadır; gazeteler 1957 yılına kadar taranmıştır

Dil: Türkçe

Coğrafi Sınırlılık: Türkiye

Düzen

a) DOSS'ne göre düzenlenmiştir. Konular altında kimlikler, giriş unsuruna göre (yazar soyadı) alfabetiktir; tanıtma yazıları, ilgili oldukları konular altında yer almıştır.

b) Yazar dizini, yazar (gerçek/emeği geçenler/çeviren/derleyen) soyadına eser adı dizini de başlığa göre alfabetiktir. Dizin-Ana Kısım bağlantısı konu no'su ile sağlanmaktadır.

c) Göndermeler, ana kısım- dizin bağlantılarında ve birden çok konuyu içeren makaleler için kullanılmıştır. Konu no'ları ile bağlantı sağlanmaktadır.

d) Bibliyografik kimlikler, yazar/eser adına göre alfabetiktir.

Kaynağı makale formunda çıkmış bibliyografya veya dizinleri saptamak amacıyla ve alanla ilgili makalelere ulaşmak amacıyla kullanılır.

TMB'nin elektronik versiyonu için bkz.

<http://makale.mkutup.gov.tr/cgi-bin/WebObjects/CumMak>

Bibliyografyaların Bibliyografyası: Geriye dönük araştırmalarımızda yararlanabileceğimiz bir kaynaktır. 1928-1965 ve 1923 -1972 dönemlerini kapsayan İki çalışmadan oluşur. Çalışmalar birbirinden bağımsız gerçekleştirilmiş olmalarına karşılık birbirini tamamlar niteliklidir.

- **1928-1965 Yılları Arasında Türkiye'de Basılmış Bibliyografyaların Bibliyografyası.** Hazı: Filiz Başbuğoğlu, Lamia Acar ve Necdet Ok. Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 1966

Amaç : Kütüphanelerde danışma hizmetinde çalışan kütüphanecilerin, türlü konularda geriye dönük inceleme ve araştırma yapanların ilk başvuracakları bir danışma kaynağıdır. Bibliyografyaların bibliyografik denetimine hizmet eder.

Kapsam

Konu: Genel Konulu

Zaman:1928 – 1965

Materyal Türü: Basılı bibliyografyalar, ayrı basım biçimindeki bibliyografyalar, kitapçı ve kütüphane katalogları, makale biçimindeki bibliyografyalar

Dil:Türkçe

Coğrafi Sınırlılık: Türkiye

Düzen

a) DOSS'ne göre düzenlenmiştir.

Tüzel kişi bibliyografyaları, 010 genel konular;

Kütüphane katalogları, 020 kütüphanecilik altında, konuyla ilgili bibliyografyaların sonunda;

Yayınevi katalogları, en sonda;

Bölüm sonlarında aynı konuda süreli yayınlarda çıkan makale formundaki bibliyografyalar verilmiştir.

b) Dizinler: Kitap adı, yazar adı

c) Göndermeler:

Dizin-Ana Kısım arasında bağlantı, bibliyografik kimlik numaraları ile sağlanmaktadır;

Birden fazla konuyu içeren yayınlara, ilgili oldukları her konudan erişim sağlamak için içerdikleri konular altında giriş yapılmıştır. Tam bibliyografik kimlik yayının ana konusu altında verilmiş, diğer konular altında bu numaralar kullanılarak bkz göndermesi yapılmıştır.

d) Bibliyografik kimlikler, yazar veya eser adına göre alfabetiktir. Her kimlik altında imzalı tanıtma yazıları vardır.

- **Cumhuriyet Döneminde Bibliyografaların Bibliyografyası. Hazı: Filiz Başbuğoğlu, Sema Akıncı, Gülser Tuncel ve İsmet Baydur..Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1973**

Amaç: Bir önceki kaynağın eksikliklerini gidermek ve güncellemek.

Kapsam

Konu:Genel Konulu

Zaman: 1923-1973

Materyal Türü: Basılı bibliyografya, kitapçı katalogları ve süreli yayınlar

Dil: Türkçe

Coğrafi Sınırlılık: Türkiye

Düzen

a) Sözlük katalog düzenindedir. Bir konu başlığı listesi hazırlanmıştır. Kaynak,

kitaplar

süreli yayınlar

kitapçı katalogları

olmak üzere başlıca 3 bölümden oluşur. Her bölüm altında yazar soyadı veya konuya göre alfabetiktir.

b) Dizini yoktur.

c) Göndermeler, konu başlıkları listesinde kullanılmıştır. Örn: Asya Tarihinden Tarih-Asyaya gönderme yapılmıştır.

d) Bibliyografik kimliklerde, kitap formundaki bibliyografyalarda yayın adından giriş yapılmıştır; süreli yayın formundaki bibliyografyalarda yayın sorumlusu ya da yayın adından giriş yapılmıştır. Ayrı basımlarda bu özellik, eser adından sonra belirtilmiştir.

Bizim kaynağı kullanım amacımız, anılan dönemde geriye dönük araştırmalarımızda alanımızla ilgili çıkmış kitap ya da süreli yayın formundaki bibliyografyaları saptamaktır.

Yetke: Milli Kütüphane bibliyografya enstitüsü uzmanları tarafından hazırlanmıştır

Guide to Reference Books. Compiled by Eugene P. Sheehy. 9th ed. Chicago: ALA. 1976

Amaç: Genel ve özel danışma kaynaklarını listelemek;

Danışma Bölümü kütüphanecilerine yardımcı olmak;

Kütüphaneciler için seçim aracı olmak;

Kütüphanecilik eğitimi ya da çalışan kütüphanecilerin eğitimine yardımcı olmak

Kapsam

Konu: Genel Konulu

Zaman: 1902-

Materyal Türü: Basılı, mikroform ve elektronik danışma kaynakları

Dil: Evrensel

Coğrafi Sınırlılık: Evrensel

Düzen:

a) Konuya göre

A-Genel Konular

B-Hümaniteler

C-Sosyal Bilimler

D-Tarih

E-Tabii ve Uygulamalı Bilimler

Bu ana konular altında alt konular, alt konular altında kaynak türü

b) Dizin, yazar ve konu girişlerine göre alfabetiktir. Dizin-Ana Kısım bağlantısı, bibliyografik kimlik no'su(AB22) ile sağlanır.

c) Göndermeler bibliyografik kimlik no'ları ile sağlanır.

d) Dizin, yazar ve konu girişlerine göre alfabetiktir. Dizin-Ana Kısım bağlantısı, bibliyografik kimlik no'su(AB22) ile sağlanır.

e) **d)**Bibliyografik Kimlikler, başlık ve hazırlayan(lar)a göre alfabetiktir; Kimlik bilgilerinden sonra (ana konu + sıra no'sundan) oluşan bibliyografik kimlik no'su vardır; Kimlikler altında tanıtıcı bilgi verilmiştir; Bilgiden sonra LC no'su verilmiştir.

Bizim kaynağı kullanım amacımız alanımızla ilgili dünyada çıkmış danışma kaynaklarını saptamak

Guide to Reference Sources 2008 yılında *Guide to Reference Books'un çevrimiçi devamı (12. edisyon) olarak yayınlanacağı ALA tarafından duyurulmuştur.*Buna göre.

- *Bu kaynak, anahtar nitelikli basılı kaynakların ve internetteki kaynakların rehberi olacaktır.*
- *Konuya göre düzenlenecektir.*
- *Çeşitli bilgi kaynaklarını listeleyip kaynaklarla ilgili kısa bilgi verir. Danışma sorularının yanıtlanmasında, kütüphane öğretiminin planlanmasında, satın alınacak yayınların belirlenmesinde ve personelin eğitiminde kütüphaneciler için bir kaynak olması düşünülmektedir.*

NOT: Kaynak bugün veritabanı olarak ve Guide to Reference adıyla yayın yaşamını sürdürmektedir. <http://www.guidetoreference.org/DynamicContent.aspx?ctype=16>

- **Guide to Reference** akademik disiplinlere göre düzenlenmiş seçilmiş en iyi danışma kaynaklarına rehberlik eden bir danışma kaynağıdır.
- Danışma kütüphanecileri ve konu uzmanlarından oluşan editör kurulu, serbest ve aboneliğe göre erişilebilen basılı ve web tabanlı seçilmiş 16,000 girişi, kullanıcılara sunmaktadır. **Guide to Reference'a** abone olan kütüphaneciler, kendi araştırma ve kullanımları için profil oluşturabilir ve listeler yaratarak kaydedebilir.

Okumalar

TB, TMB, GR

Alıştırmalar

- 1- Bibliyografik kimlik nedir, hangi unsurlardan oluşur?
- 2- Erişim ucu nedir?
- 3- Bir kaynak türü olarak dizin ile bibliyografya arasında ne fark vardır?
- 4- Göndermeler ne amaçla kullanılır? Kaynak sonu dizinlerle ilişkisi nedir?
- 5- Bir bibliyografik kaynağın düzenini bilmek neden önemlidir?
- 6- Kaynağın amacına ilişkin bilgi nasıl elde edilir?
- 7- TB'nda Osman Ersoy'un makalelerine nasıl ulaşılır?
- 8- MEB'nin 1928 sonrası yayınlarını nasıl saptarız?
- 9- Türk kütüphaneciliği alanında yayınlanmış dergileri nasıl saptarız?
- 10-İngilizce olup İngiltere'de yayınlanmış alanla ilgili basılı bibliyografyaları nasıl saptarız?

#####

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
ULUSAL AÇIK DERS MALZEMELERİ

UADMK - Açık Lisans Bilgisi

Bu ders malzemesi öğrenme ve öğretme yapanlar tarafından açık lisans kapsamında ücretsiz olarak kullanılabilir. Açık lisans bilgisi bölümü yani bu bölümdeki, bilgilerde değiştirme ve silme yapılmadan kullanım ve geliştirme gerçekleştirilmelidir. İçerikte geliştirme değiştirme yapıldığı takdirde katkılar bölümüne sadece ekleme yapılabilir.

Açık lisans kapsamındaki malzemeler doğrudan ya da türevleri kullanılarak gelir getirici faaliyetlerde bulunulamaz. Belirtilen kapsam dışındaki kullanım açık lisans tanımına aykırı olduğundan kullanım yasadışı olarak kabul edilir, ilgili açık lisans sahiplerinin ve kamunun tazminat hakkı doğması söz konusudur.

Katkılar:

Doç. Dr. Tülay Fenerci, AÜ, 17/6/2011, Metnin hazırlanması

Rıza Burak Göksoy, AÜ, 26/6/2011, Metnin düzenlenmesi

#####